

Witold Adamczewski SJ, *Małżeństwo we współczesnych konkordatach*, Warszawa: Wydawnictwo Kontrast 1999, ss. 422.

Rozprawa pod powyższym tytułem, opublikowana nakładem Katolickiego Biura Informacji Europejskich, zasługuje na uwagę Czytelników ze względu na aktualność tematu i oryginalność opracowania. Aktualności dowodzi fakt, iż dotyczy problematyki, wokół której w okresie debaty wokół wniosku w sprawie ratyfikacji Konkordatu podpisanego 28 VII 1993 r. między Stolicą Apostolską a Polską toczyła się budząca wiele kontrowersji dyskusja. Instytucja uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego wpisana do art. 10 Konkordatu stała się bowiem jednym z elementów gry politycznej wyreżyserowanej przez przeciwników ratyfikacji Konkordatu, posługujących się nierzetelną argumentacją w celu wprowadzenia w błąd opinii publicznej. Natomiast oryginalność tego opracowania polega na tym, że problematyka ta przez W. Adamczewskiego została ujęta w szerokim aspekcie prawnoporównawczym, tj. oparta na rzetelnej analizie dotyczących małżeństwa i rodziny przepisów wszystkich konkordatów współczesnych. Tak całościowego opracowania tego tematu dotychczas nie było w literaturze prawniczej nie tylko polskiej, ale również zagranicznej.

Publikacja ta składa się z dwóch jakościowo odmiennych części. Pierwsza część ma charakter naukowego opracowania problematyki małżeństwa i rodziny w konkordatach współczesnych. Druga część zawiera aneksy, w których zamieszczone zostały teksty przepisów konkordatowych, które stanowią przedmiot opracowania pierwszej części, oraz akty wykonawcze do art. 10 Konkordatu polskiego.

Na początku publikacji zamieszczono Przedmowę, napisaną przez prof. dr. hab. Tadeusza Smoczyńskiego (Instytut Nauk Prawnych PAN w Poznaniu), i Słowo wstępne ks. prof. dr. hab. Wojciecha Góralskiego (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie). W wypowiedziach tych dwóch wybitnych znawców polskiego prawa rodzinnego i kanonicznego prawa małżeńskiego podkreślone zostały walory merytoryczne publikacji.

Rozważania Autora obejmują: wstęp, dwie części analiz, zakończenie, bibliografię zawierającą wykaz źródeł i literatury przedmiotu. Przede wszystkim z uznaniem należy podkreślić poprawność omawianej publikacji z punktu widzenia metody naukowej. We wstępie Autor w sposób klarowny określił główne tezy, które zamierza rozważyć w poszczególnych rozdziałach, scharakteryzował również materiały źródłowe, na jakich oparł swoje badania, oraz metodę, jaką się w tym celu posłużył.

Opracowanie problematyki zostało przedstawione w dwóch częściach. W pierwszej części Autor dokonał wnikliwej analizy problematyki uznawania przez państwo skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego. Analiza ta obejmuje dwa rozdziały.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym „Skutki cywilne małżeństwa kanonicznego”, Autor wyjaśnia kwestie o podstawowym znaczeniu dotyczące kompetencji dwóch władz, tj. władzy kościelnej i władzy państwowej względem małżeństw zawieranych między osobami ochrzczoneymi. Kwestie te rozpatrzono w aspekcie historycznym i doktrynalnym. Trafnie została ukazana ewolucja, jaka w pojmowaniu wolności religijnej nastąpiła w doktrynie Kościoła na Soborze Watykańskim II, oraz następstwa tej dok-

tryny w odniesieniu do poszanowania wolności osób zawierających małżeństwo, wyrażającej się w możliwości wyboru formy zawarcia małżeństwa: kanonicznej bądź cywilnej. Następnie gruntownej analizie poddano rozwiązania prawne, jakie w tej materii zostały wpisane do umów konkordatowych z państwami wyznaniowymi zawartych przed Soborem Watykańskim II (Kolumbia, Malta, Portugalia, Hiszpania, Włochy, Jugosławia) oraz do konkordatów zawartych po tym Soborze z państwami świeckimi (Kolumbia, Portugalia, Hiszpania, Włochy, Malta, Polska, Chorwacja).

W rozdziale drugim został omówiony bardzo ważny element w procesie powstawania małżeństwa konkordatowego, jakim jest wpis faktu zawarcia małżeństwa kanonicznego do rejestru cywilnego. Czytelnik znajduje tu analizę przepisów konkordatowych dotyczących warunków, od których spełnienia strona państwowa uzależnia skuteczność na forum państwowym małżeństwa, zawartego według formy kanonicznej. Autor analizuje tę problematykę w podwójnym aspekcie: doktrynalnym i dogmatyczno-prawnym. Szczególnie godna uznania jest wnikliwa analiza kluczowych w tej materii kwestii, jak: czy wpis małżeństwa kanonicznego do rejestru państwowego ma walor konstytutywny, czy tylko deklaratoryjny. W celu wyjaśnienia tej kwestii Ks. Adamczewski przeprowadził analizę tekstów prawnych, zawartych w poszczególnych konkordatach i ustawach krajowych, jak również krytycznie ustosunkował się do opinii innych autorów. W rozważaniach swych zajmuje słuszne stanowisko, iż w konstruowaniu odpowiedzi w tej sprawie należy najpierw uwzględnić brzmienie przepisów prawnych. Niestety, odnośne przepisy nie zawsze zostały sformułowane w sposób jasny i wyraźny. Dlatego stosunkowo szerokie pole manewru ustawodawcy w tej materii pozostawiają interpretatorom.

Drugą część swych rozważań Autor poświęcił problematyce skutków cywilnych orzeczeń kościelnych w sprawach małżeńskich i problematyce rozwodów. Ta część podzielona została również na dwa rozdziały.

W pierwszym z nich przedstawione zostały kwestie dotyczące uznania przez państwo skutków orzeczeń trybunałów kościelnych dotyczących stwierdzenia nieważności małżeństwa kanonicznego, dyspensy od *matrimonium ratum non consummatum* i innych kwestii w tym przedmiocie.

W drugim rozdziale omówiona została problematyka rozwodów cywilnych i separacji małżonków. Autor trafnie charakteryzuje różnice, jakie występują między stanowiskiem współczesnych państw świeckich a stanowiskiem Kościoła katolickiego w tej bardzo delikatnej materii dotyczącej trwałości i nierozzerwalności małżeństwa. Autor wykazuje, iż stanowisko państw-stron konkordatów współczesnych w tej materii jest zróżnicowane w zależności od tego, jaki model relacji między państwem a Kościołem jest realizowany w systemie prawnym danego państwa. Kościół zaś ze swej strony nieustannie staje w obronie nierozzerwalności małżeństwa sakramentalnego, a jednocześnie – respektując świecki charakter współczesnych państw – sposób tej obrony podaje znacznym modyfikacjom.

W zakończeniu Autor wysnuwa ogólne wnioski z analiz przeprowadzonych w poszczególnych rozdziałach; trafnie ukazuje ewolucję, jaka nastąpiła w konkordatach w przedmiocie uznawania skutków cywilnych małżeństw kanonicznych oraz uznawania przez państwo decyzji trybunałów kościelnych dotyczących nieważności małżeństwa zawartego na forum kościelnym. W szczególności Autor trafnie akcentuje rygi-

nalność rozwiązań, jakie w tej materii zostały wpisane do Konkordatu polskiego z 1993 r.

Dla walorów poznawczych omawianej publikacji istotne znaczenie ma obszerna bibliografia, zawierająca wyczerpujący wykaz źródeł oraz literatury krajowej i zagranicznej. Trzeba również zauważyć, że pozycje źródłowe, jakie wymieniono w tych wykazach, w pełni zostały przeanalizowane w tekście rozprawy, a publikacje były wykorzystywane przy omawianiu zagadnień składających się na treść całej rozprawy. W szczególności dowodzą tego obszerne wyjaśnienia zamieszczone w przypisach, świadczące dobrze o erudycji Autora. Należy stwierdzić, że rozprawa Ks. Witolda Adamczewskiego nosi znamiona monografii, omawiającej całokształt problematyki małżeństwa i rodziny w umowach konkordatowych. Praca ta dotyczy problematyki interdyscyplinarnej, dlatego może wzbudzić zainteresowanie zarówno kanonistów, jak i prawników świeckich.

Józef Krukowski